

Тихомир Несѣјоровић/ИЛИНЧИЋИ

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Радмила Поповић

Тихомир Несторовић

Илинчићи

РОМАН

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад
2016.

ИЛИНЧИЋИ

Дошао је изненада. Ненајављено. Тако никад раније није чинио. Још с врата, без поздрава, као да је живот у питању, неуобичајено гласно је рекао:

- Племићу, пиши! Лати се оловке и папира, па записуј!

Била је то његова наредба. Веома прецизна и одлучна. Извршна и непобитна. Посве захтјевна. Препознатљива у односима млађих и старијих у нашем крају, јер су ови времешнији увијек у праву. Неприкосновени су. Њима се никада не противуријечи. А све је то по нашим, многим неразумљивим и чудним, али нама својственим - херцеговачко кршевитим и равничарско широким обичајима. Тако и никако другачије. Узмака у томе нема.

У ствари, у нашим животима све је некако помијешано – каменито и пространо, врлетно и каљаво, сушно и плавно, далеко и блиско, традиционално и ововремено, бучно и тихо, пркосно и трпељиво, врело и млако, брзо и полако... Посве удробљено. Наше је и једно и друго. Увијек је у нама, па нам зато час узвришти херцеговачка крв, а час наступи промишљено равничарско стрпљење.

То нам је усуд дао од када су наши преци из кршевитог херцеговачког краја стигли у велику равницу. Све је то складно наслагано, помирерно и затворено у нама. Исто као и крвоток, куцање срца, дисање... И ни један овај антипод не смета другом, али, ипак, кад устреба повуче сваки на своју страну, па се опет поравнају.

Све то лако носимо у себи, јер је то баш оно што нас чини различитим од других - препознатљивим и самосвојним - и због

чега се можемо лако уклапати у друге обичаје и начине живота. Своји јесмо, познајемо се, али нико не зна када ће и како у нама букнути старински дрчни Херцеговац или се појавити стрпљиви Равничар. У оба та случаја опет смо посебни, али и искрени, поуздани, одважни, вриједни и непоклебљиви. Зато се многи у новом, равничарском завичају и желе ородити са нама како би своју већ поодавно тијану крв, помијешали са нашим, јужњачким, динарским генима, па тако добили здраво потомство.

Баш због тога што је све то усудно у њему наслaгано од када се родио, мој изненадни гост није ми дозволио да се приберем. Нити да ухватим даха. Не околишећи наставио је говорити. Стајао је мирно као када се у војсци издаје наређење потчињеном - не остављајући ми могућност да било шта кажем. Ријечи су му рафално излазиле. Без застоја и замуцкивања.

Стајао сам испред њега спуштених руку низ тијело као да сам обични регрут, упркос томе што сам поодавно сједокос. Послушно. Ћутао сам. Поприлично изненађен. Посве затечен. Не могу ни да трепнем.

- Да пишеш о мени и мојима! О Илинчићима. Али и о својим Стевановићима. О нашим старим и о нама ововременим. Да пишеш о Херцеговцима и о равничарима, ако тако више волиш. Ја ћу ти казивати како је и шта је било. Ко смо, чији смо, шта смо и какви смо. Искрено и потанко Знаш ме, знам те. Записуј!

Онда је заћутао. Сјео је на столицу поред врата гледајући ме и даље право у очи. Изгледало је да се уплашио својих ријечи, али и начина како их је изговарао. Сплашњавао је. У ствари, мирило се у њему оно дрчно херцегвачко и оно стрљиво равничарско.

- Учини то, Племићу. И због мене и због себе, али највише због наших старих. Заслужили су то. А послије с тим записима учини по својој вољи. Ако ти се не допадну остави их на неко сигурно мјесто - у кофер гдје су ти очеве тапије. Упакуј их, па нека чекају да их некад неко прочита. Само их немој бацити. Нека остану иза нас – да се зна да смо постојали. Али у писању немој много китити. То никако. Пиши искрено. Не уљепшавај, али и не ружи. Већ онако. Знаш како... Баш онако.

То је мој комшија Чедомир Илинчић. Ратник. Партизан. Првоборац. Споменичар. Конспиративно име Гарави.

Непредвидив и непокоран. Тврд и одлучан. Јединствен. Пензионисани мајор бивше Југословенске народне армије – ЈНА. Даровит и способан официр. Прекаљен у рату, а још више у порату.

Уствари, он је и послјије маја 1945. године, када је поражен фашизам, и даље био у некој врсти рата. У сукобу. У непрестаном. У својеврсном. У његовом. Све до пензионисања био је на првој борбеној линији – на гујиној рупи, како је волио рећи. На грудобрану отаџбине. Чувао је државну границу, а око ње се увијек пуцало, гинуло и рањавало, као у правом оружаном сукобу.

Успио је завршити и неке војне, командне школе, али не и академију, упркос томе био је вјешт, одговоран, истрајан и одважан старјешина. Омиљен међу војницима. Строг, али праведан. У нашем крају мајор Чедомир Илинчић познатији је као Чедо Кабаја.

Израз „онако“ често се користи у говору нашег краја. Упркос томе што је на први поглед неодређен, збуњујући и недоречен он је за нас веома прецизан. Означава средину у некој радњи, поступку, чину или намјери. Ни лијево ни десно него „онако“ – по средини. Ни тамо и ни овамо. Слично као и у оној народној изреци „ни по бабу ни по стричевима“ – онако по сред средине – спасоносно. Насигурно.

Чедина наредба посве омекша. Неочекивано. Истаћи се. Прерасте у молбу. Строгост му отупи. Уједначили су се и поравнали у њему Херцеговац и Равничар.

Наступио је оштро, па кад није успјело са наредбом онда је прибјегао другом лукавству – пронашао ми је најтању нит. Непогрешиво. Моју сићушну тачку – попустљивост на молбе. Искусни официр је, очито много раније, примијетио ту моју слабост.

Због тога је баш тако и ушао у моју кућу. Строгоћом и захтјевом одмах је привукао моју пажњу. Окупирао ми је мисли, Разоружао ме. Зауставио ми ријечи. Чак и трептаје очних капака. То му је и био циљ. И постигао га је.

Знао је он добро да војници, кад им се изненада изда команда - „мирно“ најденом буду омађијани. Укочени. Са затегнутим тијелом. Скоро паралисани. Онда их команда - „на мјесту вољно“ мало олабави и омекша, али не баш до краја. Тако

припремљени војници лако и безпоговорно прихватају све оно што им се накнадно нареди и саопшти. Због тога је команда „на мјесту вољно“ само обична, добро прорачуната обмана. Тек мали предах за оно што касније слиједи.

Ко зна када је мајор Чедомир уочио моју попустљивост и наглашену потребу да увијек праштам – моје човјекољубље. Очито је због тога мене и одабрао за свој ослонац. Заштитник му не могу бити, јер је још увијек кочоперан и способан, али ослонац свакако - требало му је да има неког свог. Блиског и искреног – да тај буде чеп који не пушта.

Према његовим људским, официрским и свим другим мјерилима одабрао је, ето, мене свога комшију у вароши, а земљака по старини. Можда и неког далеког рођака.

Уосталом овдје смо сви упућени једни на друге, упркос томе што је међу нама и велика разлика у образовању, карактеру, размишању, у годинама... Поштујемо традицију - да је старији увијек у праву, упркос томе што нас има свакојаким: јогунастих, завидних, заједљивих, неискрених, таштих, али и поузданих, истинољубивих, оданих, чврстих, помирљивих... Има нас сваке феле, што би рекли Пријечани – људи преко велике ријеке.

Мајор Чедомир по свему је припадао овој другој карактерној групи, што би у књижевности и на филму рекли – позитивних ликова, упркос томе што је одувјек био недокучив и недодирљив, али се, ипак, испод те намргођености крила сва његова тананост. Танкоћутје. Он је само и напосто људина.

Чини ми се да му је већ дојадило да таји и скрива те своје меке особине. Изгледа да му се оне под старост отимају - желе да се коначно и заувјек покажу у свој својој свјетлости и значају. Да буду упамћене. И виђене.

Он се тога још увијек плаши. Страхује да га, сада скоро на крају животног пута, не издају, да га омаловаже, потисну и нагрде, па их је због тога још више закапијавао и покривао - да му оне не потару све што је у њему поносно. Оно тврдо старинско херцеговачко: каменито, војничко, грубо и одсјечно.

Давно сам примијетио те његове особине. Знам му сваки тик лица, миг, покрет руку, тијела... Препознајем му ријечи. Када их и како изговара. Како их слаже у реченице. Због чега и кад

у говору прави паузе, шта наглашава, шта наговјештава, а шта таји.

И знам да у њему нису двије личности – није дволичан. Он је један. Читав. Оригиналан и свој, али је неповјерљив. Традиционалан. Не воли да се мијења, па макар и на боље. Познајем га добро. Уочио сам све његове немире, слутње, кајања, поносе, страсти... Знам када је за причу и када отвара душу, а када се ћути. У ствари, дуго смо заједно у родној вароши – обојица у очевим кућама. Дошли смо овдје крајем прошлог вијека.

Његова генерација, која је ту државу стварала, већ је на издисају. Прориједила се. Исписници му копне, вену и заувјек одлазе један за другим, а и држава им је нестала. Лили су крв за њу, гинули, бранили је, обнављали, развијали и чували. Онда су дошла нека опасна времена – па је све то наједном, скоро преко ноћи, нестало. Распрснуло се.

Држава им је као суви пијесак исцурила кроз прсте. Незаустављиво. Ничим то нису могли спријечити. Све је њихово пропало. Истопило се, а они немоћни. На голој су ледини. Остарили и ниједи. Поражени.

Моја генерација је рођена баш у тој ишчезлој држави. Памтимо је, па када је постало опасно живљење изван свога завичаја вратили смо се на стара огњишта. Затворили смо тако велике и значајане животне кругове. Тако и ја – што због свега тога али највише због поријекла, коријена, предака и дуга према њима вратио сам се у варош.

Чедомир Илинчић некада је зиму проводио у Београду са супругом Андријаном, такође официром ЈНА, али када сам и ја дошао у варош, мајор је ријетко одлазио у главни град у коме има велики стан. Кад мора то да учинити полазио би рано ујутру и враћа се увече.

У Београд иде код љекара на Војномедицинску академију. Посјети и Ново гробље. Нажалост, тамо му је највише пријатеља. Оних искрених. Револуционара. Команданата. Ратних другова за којима му јеца душа. Стане поред сваког њиховог биљега и поклони им се. У само њему знаној молитви помене им имена. Свакоме подједнако. Онда кратко изговори:

- Еј, судбино, горка ли си – загрцне се, па марамицом обрише влажне очи.

Обавезно посјети и Хотел „Москву“ на Теразијама. Пије кафу само зато што уз овај напитака ту служе воду, ратлук и неку грицкалицу. Уз њега сам и ја навикао да пијем кафу са водом и сувим, трдим кексићима које праве моја супруга и тета Андријана.

- Племићу, кафа се пије онолико времена колико ти је потребно да савијеш и попушиш двије цигарете. Водом је ражидиш у желуцу. Не ваља пити јаку кафу без воде. То ти је као да врео камен ставиш у стомак. Све остало ти је као да напитака сипаш у ципеле. Безосјећајно и без уживања - рекао ми је када нас је његова супруга, тета Ана - другарица Андријана, како је он понекад ослoughава - први пут послужила кафом у њиховом дворишту.

Баш у том ритуалном пијењу кафе примијетио сам његове немире - да га нешто изједа. Послије сваког гутљаја комшија Чедо се загледа у даљину - као да неког очекује. А онда би мене гледао право у очи, па би поглед поново усмјеравао у нешто далеко, вјероватно њему познато и посве јасно.

Све вријеме је наизмјенично лупкао прстима десне руке по сточићу, а мене је све чешће загледао. Поглед је све краће задржавао у његовим невидљивим пространствима. Испитивачки ме посматрао. Чинило ми се да ми жели нешто рећи, али да, не знам због чега, од тога наједном одустане и поново се загледа у своје даљине.

- Е, да - увијек би кратко рекао, а потом и уздахнуо, узео би шољицу и загледао би се у црну течност.

Сваки пут када би хтио сркнути кафу скоро је побожно узимао шољицу, зањихао би је да се тоз подигне са дна, па би је полако примицао устима.

Прије него би сркнуо кафу шољицу је поново дуго држао на доњој усни. Чинило ми се да сваки његов гутљај кафе траје цијелу вјечност, посебно онај посљедњи када испије сав садржај - да је у некој тајној вези и са кафом и са тим малим комадом порцулана. Можда и са још нечим.

* * *

Наша варош није далеко од града. Свега двадесетак километара. Боље је рећи није удаљена од градова - јер се путевима, ријеком и возовима из нашег мјеста брзо стиже до многих од њих,

расутих у пространој низији и по обријежјима планина, чији се модри обриси одавде јасно виде.

Варош нам је на широкој ријеци. Необична. Као што смо и ми њени становници. И модерна је и старинска, и бучна и тиха, и изграђена и празна... По нашој је мјери – ни претрпана нити глуво пуста. Баш „онако“. Таман. Оно што је у њој ново чисто је и уређено, оно што је напуштено урасло је у парлог и пропада. Распада се. Као да га гута земља. Тако нешто бива и у сваком другом мјесту.

Нашој вароши не зна се гдје јој је почетак а гдје крај, јер се на њу наслањају околна села. Ипак јој ми, њени варошани, знамо међе - оне су одмах иза наших вртова и воћњака. Тако смо ни у селу ни у вароши, него „онако“ – варошки ни тамо ни овамо.

Раније смо имали и луку. Велику и значајну. На везу је увијек било неколико лађа и шлепова. Сва трговина нашег краја и залеђине одвијала се преко ове луке. Долазили су и возови. Радила је и скела. Било је неколико гласовитих кафана и хотела. Један је био изграђен по угледу на оне у европским градовима.

У ствари, личио је на стари пештански хотел на Дунаву. На спрату је имао осам соба, два апартмана, салон за одабране госте, просторију за разговоре пословних људи и двије собе посебне немјене. Мања је била без прозора, она нешто већа са двоја врата и три уска, али висока, прозора окренута ријеци. Оне су биле за коцкаре, углавном картароше наших равница и побрђа. Додуше, на велике партије долазили су и коцкари из већих градова са Мораве, Тисе, Саве и Дунава.

Картање у соби са високим прозорима било је резервисано за играче из Београда, Новог Сада, Загреба, Осиека, па чак и из Сарајева. Неки су долазили из Будимпеште.

У малој соби, која се провјетравала кроз бацу на таваници, највише су се коцкали трговци стоком, али и они што су куповали и продавали дрвену грађу. Имали су доста новаца. Лако су га зарађавили, па га тако и трошили - само једног пијачног дана добијали су препродајом коња и говеда више него што би у нашој вароши сви заједно тог дана касирали пиљари, кафеџије, хотелијери, кириџије, лађари, паори... Играли су брзе партије, па су већ предвече одлазили.

У приземљу хотела била је мала дворана за виђеније госте

који путују жељезницом и лађама. Била је урађена по угледу на свог пештанског двојника. Имао је и модеран тоалет са текућом водом, што је некада била права ријеткост у лучким хотелима.

Велика сала, са позорницом, застра тешком тамноцрвеном завијесом, увијек је била пуна гостију. Имала је и засебан улаз одмах са перона жељезничке станице. У њој су боравили сиромашнији путници. Они који путују вагонима друге и треће класе или на доњој палуби путничких лађа. Углавном подофицири, нижи службеници, војници, жандарми, сточни трговци, фијакеристи и служавке.

Обичан свијет - радници, жељезничари, лађари, сељаци, анимир-даме, котлокрпе, гоничи стоке, џепароши и сиротиња – нису улазили у овај хотел. Они су били гости варошких кафана.

Из старих времена у нашем комшилуку остала је и вила „Борјана“, изграђена крајем деветнаестог вијека, по узору на војвођанске богаташке, велепосједничке каштеле. Сада је пуста и оронула. Тако убогу, ураслу у коров и натрулу, полако гута земља. Тону јој темељи. Сама природа настоји да некамо макне ову најзначајнију грађевину у нашој вароши, али и на ријеци. Као да жели да је заувјек прогута и уклони са лица земље. Тај процес иде споро, али незаустављиво.

Требаће можда да прођу још два или три дуга људска вијека, па да „Борјана“ заувјек нестане. Да са својим зидинама, празним одајама, салонима и таваном у земљине дубине однесе и покопа све своје приповијести – знане и незнане. Да заувјек смири све оно што је некад из ње зрачило, што је сјало и мирисало, онда је потамнило и отруло – а све оно што ју је некад чинило значајном.

Ко зна да ли ће ко од нас доживјети да се „Борјана“ сама закопа и да потоне у земљу - тамо гдје већ у миру почивају они којима је она некад била судбоносна. Сви у вароши вјерују да вилу чува нека тајанствена сила, можда чак и једна племанита душа која се у нашем мјесту стидљиво и са доста поштовања помиње у бројним легендама и причама.

Вила је некад била понос вароши, али и бисер градитељства око наших ријека. Била је и мјесто догађања необичних, занимљивих и надасве горких људских судбина.. Посебно њене власнице и именацине Борјане Борјанов - некадашње Чедомирове

дружбенице - а за све нас варошане Сњежне дјевојчице.

Мајор Чедомир Илинчић је сигуран да вилу од утапања у земљу чува баш Борјанина душа – душа његове Бијеле - која је, како је он убијеђен, упркос поодмаклим годинама, још увијек негдје жива. Тако и ја мислим.

У наше вријеме та и таква варош из прича и сјећања не може се препознати. Све се измијенило. Лука је изгубила на значају, путника скоро и нема. Хотели су затворени. Зграде су им претворене у станове и канцеларије. Онај велики, који је имао свог двојника у Пешти, претворен је у административну зграду, јер је у социјалистичкој држави наша варош постала општинско сједиште.

Један хотел, онај на улазу у луку, претворен је у Дом здравља. Кафане су порушене. Изграђен је и нови мотел на улазу у варош, а низводно су усидрена два сплава – модерни угоститељски објекти у које долазе гости из околних градова. На њиховим везовима увијек стоје ливрејисани момци – чувари, вратари, избацивачи. Ко зна шта су, али имају мрк поглед. Због тога ријетко ко од нас мјештана тамо залази.

У тим ресторанима на сплавовима је и громогласна музика, али и пијана цика дама. Некада су такве жене у нашој луци биле у кући на периферији вароши са црвеним фењером изнад врата. Свака од њих имала је нацртане црне младеже на образима, широке, скоро провидне хаљине, китњасте шешире и лаковане ципелице. Носиле су и дуге рукавице, чак до изнад лаката, а цигарете су пушиле кроз дуге, танке муштикле.

Варошани су их, осим жандарма, подофицира градског гарнизона, удоваца, лађара. гонича стоке, голобрадих сеоских момчића и друге свјетине која није избијала из њихових затамњених соба, посве избјегавали.

Нико није знао ни одакле су дошле те похотне жене ни куда касније, опузеле, истрошене и одебљале одлазе. Ипак, биле су само једна плочица у мозаику свеколиког лучког живота наше вароши, нимало сјајна нити глатка, али без њих и не би било толико гостију у нашим хотелима и кафанама.

У нашој вароши једно зграда старе жандармеријске станице, изграђене када је Аустроугарска анектирала Босну и

Херцеговину, има исту функцију. И даље је у њој полиција. Додуше, како су се смијењивале државе тако су се мијењале униформе и значке чувара реда.

Још када би њени дебели камени зидови могли да говоре? Бар о ономе из давнијих времена. Е, тада би имали много тога да испричају: о подвалама, пријетњама и батинама, о присилама и горким јауцима набијеђених и невино оптужених... О кривњама и покори. Посебно о непреспаваним ноћима, страховима, стрепњама, дрхтајима... О много чему. Чак и о Чеди Кабаји. О мом комшији који је жандармима радио све упркос. У инат свему и свакоме, па понекада и самом себи.

Послије Другог свјетског рата у тој оплаканој кући била је и милиција са петокракама, а сада је ту поново полиција са амблемима нове државе. За разлику од некадашњих чојаних сиво-маслинастих жандармских мундира и дугих шињела од грубог сукна, тамноплавих милицијских униформи од меканог штофа, нешто свјетлијих кошуља и обавезних кравата са ластишом око врата, оовремени полицајци обучени су много модерније. Изгледају као манекени. Господа. Тако им је ваљда наређено, али и они, ипак, као раније милиционери и жандарми, носе пендреке. Мајор Илинчић ни за њих много и не мари. Заобилази их.

- Ммм... Далеко им лијепа кућа. Мијењају одоре као и вукови длаку, али ћуд никада. Окрени обрни жандарм, па жандарм – каже мајор, који је још из дјетињства у латентном сукобу са чуварима реда и поретка, па и са овим садашњим намирисаним.

Прориједио се и број становника у вароши у односу на вријеме када смо били у саставу Дринске бановине у Краљевини Југославији. Многе дођошке породице – лаћара, кафеџија, хотелијера, жељезничара, музичара и занатлија – одселиле су се, јер за њих више код нас није било посла. Продали су оно што нису могли понијети, па су заувјек отишли.

У вароши је остао домаћи живаљ – потомци богатих сеоских домаћина који су давно у њој градили куће и куповали земљу. И сада се то чини, па су се многи из околних села временом преселили у варош.

Тако су урадили мајорови Илинчићи и моји Стевановићи, старином Херцеговци, који су у овај крај стигли на размеђи осамнаестог и деветнаестог вијека. Прво су се настанили у

густим храстовим шумама, а временом су на периферији вароши купили велике њиве. Изградили су куће и дјецу смјестили у њих. Тако су учинили и још неки наши земљаци и рођаци. Постали смо варошани.

У равници, гдје су некада били храстици, чувамо старе куће наших херцеговачких предака. Оне су нам завјет и заклетва. И мајор Чедомир узводно од вароши има велику шуму и чамцијску колибу коју је прије стотину и нешто година изградио његов дјед Миладин.

То је, вјерујем, и одржало све те наше јужњачке, херцеговачке фамилије на окупу. Ма гдје да смо одлазили увијек смо се враћали својој равници и успоменама на стари завичај. Додуше, ганге смо давно заборавили. Тако и пјевати уз гусле, али зато многи ставе прст у уво, подигну главу увис, раскораче се, раздрље прса, па запјевају у троје:

Ој, ђевојко, бијела ружо моја...

Понекад неко од сеоских шерета, ипак, запјева гангу. Боље рећи – уметне је у равничарски напјев - у неку врсту бећарца - посве различит од оног из старог, кршевитог краја, али са врелом успоменом на њега:

*Тече вода ђоџоком и јазом,
женићу се само са миразом.*

Потекне тако грлена, пркосна и реска равничарска пјесма. Аутохтона. Наша. Искрена и топла. Са мирисима кршевитог југа и плодне равнице – са ехом старог и новог завичаја. На вратовима и сљепоочницама пјевача набрекну вене. Уплету се као гује, па макар се пјевала нека врста ганге или лепршава тројка из равнице.

И ганге и равничарска пјесма долазе однекуд: из дубине земље, с неба, са ријека, преко ливада, с вјетром, кишама и снијегом. Стижу из самог почетка коријена овога народа – из његовог опстанка и вјековног постојања.

Оне прве извиру из крша, из љутог камена и бујичних понорница, а ове друге из земље црнице, из мреже жица подземних

вода и са простране равнице.

И једна и друга пјесма затутњи, па се улију у ноге пјевача, завуку им се у утробу и расплину се по цијелој души. Онда напјев набрекне, узвришти, па као јак млаз људске снаге, пркоса, поноса и слободе, па шикне у васиону. Обје пјесме груну као громови.

И херцеговачке ганге и равничарке тројкаче – обје наше пјесме - пјевају се без музичке пратње – грлено, громогласно, реско и жестоко.

* * *

Од када постоји наша варош у њу се одувијек долазило – због комада хљеба, посла и трговине али и због потјера и освете. Долазило се и због љубави. Овај посљедњи разлог и нема неко посебно објашњење осим да негдје, подаље од нас, ненадано узвришти и устрепти необјашњива снага, нека невидљива сила, па до наше вароши донесе неког момка или дјевојку, онда их остави, бар на неко вријеме, у овој равници.

Остали су долазили у бјезанији. На коњићима и у караванима. Најчешће послје вишемјесечног пјешачења. Тако су некада и наши Херцеговци овдје стигли – нашавши сигурно уточиште у међурјечју. Ту остали и опстали. А ми смо њихови.

Док је било ријечне луке највише су стизале бјелосвјетске луталице и људи сумњивих занимања - коцкари, цјецикесе, џепароши, жонглери, носачи пртљага, џамбаси, гоничи стоке, гатаре... Њихов долазак је личио на поводањ – на поплаву која, када набуја ријека, нанесе кршеве, грање, трупце, даске и све што вода узводно покупи. Тако ненадано нагрну и ти бјелосвјетски, задрже се који дан у вароши, па како дошли тако и отишли.

Осим тих пробисвијета из вароши су одлазили и други људи. Старосједиоци - зидари, столари, учитељи, официри, љекари, инжењери – расули су се диљем свијета. У вријеме бурних деведесетих година прошлог вијека многи су се, бјежећи пред ратним вихором, вратили у варош, па су тако поново заложена давно угашена огњишта. Потпаљена су и нова, јер су овдје наши коријени. Дубоко и чврсто смо урасли у равницу – сигурни смо темељи за нове ластаре.

Међу тим повратницима у варош смо, рекох, мајор Илинчић и ја - Сава Стевановић, познатији у овом крају као Племић. До душе, мајор је много раније, дошао у родну кућу. Ја сам стигао тек првих дана оружаних сукоба у бившој Југославији. Зближили смо се упркос томе што је мој комшија одувјек био на своју руку - различит од осталих. Такав је и сада, по старе дане - непредвидив и робустан.

Бар настоји да о себи створи такву слику, али је мека срца и просте душе. Пркосан и оштар, али и широк и осјећајан. Ту страну своје личности вјешто скрива. Као да се због тога стиђи - да се плаши да ће му то умањити углед међу људима. Ја сам давно уочио тај његов страх да коначно и заувјек постане простодушни равничар, старином Херцеговац. Плаши се да у том отопљавању не изгуби најмлађег сина Ратомира Илинчића - необузданог и непредвидивог - себе Чеду Кабају. Оног који је још увијек у њему - остарјелог, смањеног, али, ипак, још неукротивог.

И почео је приповиједати. Искрено и детаљно. Понекад би се одвојио од главног тока радње, па су настајале епизоде које ништа мање нису биле занимљиве од оног главног што је требало да забиљежим. Причајући, гледао ме право у очи. Као да се исповиједа.

Слушајући га схватио сам да мајор Чедомир, казивајући о себи и својим Илинчићима, и на овај начин жели да у себи посве умири чудног Чеду Кабају. Да се измири сам са собом, а онда и са цијелим свијетом. Да коначно спласне и заустави све своје буре због којих је некада постао распусни бунтовник, потом и ратник Гарави, а онда да заборави и све оно што му је даље слиједило у животу, па све до искреног комшије и пажљивог мужа тете Ане – до господина Чедомира Илинчића.

О тој намјери још увијек је ћутао, али осјећам да жарко жели да се сада дубоко загледа у себе, да све каже, али му је за то још потребно времена. Годинама је томе одолијевао пролазећи тако час кроз безброј страдалачких а час и кроз дуги низ спасоносних али увијек недорочених, неразумљивих и неизбјежних друштвених, политичких, породичних али и свих других промјена и збивања – кроз властити живот.

А тога је баш било на претек. Тек што би се привикао на

једну мијену изненада би грунула друга, па трећа... У недоглед. Понекад је било и много њих заједно. Тако му је било још од раног дјетињства, од голобрадог, јогунастог и непредвидивог сина чамције Ратомира Илинчића, од устаника и ратника, па до господственог пензионисаног официра.

Због тога је у њему тињала сумњичавост у све и свакога али и ријешеност да остане недодирљив – учаурен у своју чврсту љуштuru. То га је нагризало. Давило га и притискало. Посебно бројне његове заблуде. Још од завршетка Другог свјетског рата, када су све промјене око њега настајале виловито, личиле су на вртешке које није могао зауставити, ни укротити или одагнати. Оне су га још у самом свом настајању хватале, подизале и носиле у просторе у којима се, такође, није могао закапијати.

Све је то преживио. И опстао је. Сада је, очито, дошло вријеме да начини инвентар свога бића, да одреди гдје је и када изигран, преварен или насамарен – да разбије ту круту љуштuru.

Сада му је касно за кајање, али је дошло право, можда и посљедње вријеме да све то потанко разлучи, да га простре испред себе, да га сагледа, разврста и да тако створи свој властити, безбједни простор у коме му спутавајућа љуштuru, у којој се, сада то зна, непотребно скривао и њоме се штитио - више неће бити потребна.

А то дуго није хтио да призна. Чак ни себи - да је много чему слијепо вјеровао не размишљајући о посљедицама које се сада, ето, јављају и траже задовољење, упркос томе што су одговори на сва његова питања, које је сам себи често постављао, давно дошли и постали јасни, те сада значајно утичу на његов живот. Сада би требало да коначно разлучи шта је и када било, зашто се тако догодило – шта би било да није тако било. Почело је вријеме његовог освјешћења.

За све што су му донијели ти одговори никога, осим себе самог, није кривио. Једино му је било значајно да је у вртлоге свих тих промјена упадао изненада и неочекивано, не својом вољом, чему се није могао, чак и да је хтио, никако одупријети, а то га је увијек, кроз зјапеће гротло, незауостављиво вукло до самог свог дна.

Само на једно питање никада није могао пронаћи одговор, које му се први пут наметнуло једне љетње ноћи на војном

полигону Криволак у Македонији – зашто се све то догађало и зашто га те опакe вртешке, волшебна кола виловита - не напуштају ни по старе дане? У недостатку тог одговора мајор Илинчић покушава и овим казивањем пронаћи опрвдање за све те прохујале вихоре.

Првенствено то чини јер криви самог себе што се није срча-но супроставио првом ковитлацу у свом животу чиме би предупредио све остале касније догађаје који су слиједили један иза другог. Да је то одмах, на почетку, учинио не би у тај вртлог, и све оне накнадне, убацио безазленог, недужног и искреног најмлађег Ратомировог сина Чеду, па га послјије много година страдања, странствовања и невоља вратио на очево огњиште без лијеве руке, потиштеног, опхрваног и ћутљивог - коме је још једино преостало да буде крут, намргођен и неумољив.

Можда и у том неубичајеном спором испијању кафе помишља да је, оног правог, кочоперног Чеду Кабају негдје изгубио – у крволиптању, у страдањима, у роптању, у јауцима, страховима, глади, у снијегу, на границама, у рововима... Да је сада, умјесто тог поносног, одважног и снажног младог ковача и обалског радника Илинчића, у варош довео руину – исушеног, квргавог, погуреног, разочараног и досадног старца - инвалида коме би се свако смиловао и дао комад хљеба.

У ствари, за то што се правда пред самим собом не тражи сажаљење ни опрост. Напротив, осуђује самог себе, јер чврсто мисли да би му живот био посве другачији – мирнији, ведрији и лакши - да уочи Илиндана 1941. године није на државном путу премлатио домобранску патролу, да сутрадан у шуми није зауставио редарственике нове државе, да у првој борби није непријатељу отео митраљез, да...

Тек сада је схватио да живот, упркос томе што непрестано тече, до самог свог краја, као ријека до ушћа, само мало личи на ријеку. Чак није хтио да живот и ријеку пореди, јер водоток има обале, па се, кад набуја, може разлити преко њих, на лијеву или десну страну, па невољник из ријеке може некако и испливати, докопати се бријега, али живот нема обале, има само зацртану путању с које се не може скренути нити испливати до његовог краја.

Да није то тако, да и живот има своје обале, Чедомир би

се оне Илинданске ноћи, када је упао у први, велики, опаки и снажни животни вртлог, који га је усисао и понио са собом у невиђене просторе, можда некако и спасао – испливао би, па би и сада био поткивач и штројач волова, остао би у вароши и живио мирније, вјероватно досадније и тромије, али би зато избјегао сва каснија трвења - дробљења властитих и тијела и душе.

Страсно би љубио једре варошанке и тукао се са жандармима, јер њих има свака држава и никада не мањкају, али тако нешто у животу без обала и обријежја није могуће – једино му је остало да иде даље. Да трпи и да издржава.

И најважније - да је уочи тог Илиндана испливао из животног вртлога сада би имао потомке, па би и послје њега било би још Илинчића. Наставила би се њихова стара херцеговачка лоза. Овако он је посљедњи њен ластар,

У том предугом инвентарисању - шта би било да је било – помислио би да је могло бити и горе - да у варош и не врати Чеду Кабају – самог себе. Могао је остати у вировима Неретве, на врлетима Зеленгоре, на висовима Романије, на чукама и ћувицима Мајевице, на газовима Дрине, у затонима Саве, у матици Дунава, на сремским пољанама, на словеначким планинама... Могао је и себе и Чеду изгубити чувајући државну границу, у некој непријатељској засједи, па остати заклан са исуканим цријевима. Могао је безазленог Кабају оставити и у неком војном затвору. Могао је – али на срећу није.

Ко опет зна шта би било да није отишао у рат? Многих варошана и људи из околних села, који нису ратовали, а били су код кућа, сада нема. И њих је покренуло неко вријеме. Закупило их, подигло их и некамо неповратно однијело. Прогутале су их даљине. Убили их логори, војне колоне, тифус, рудници... И нека друга страстишта. Тако су страдали и његов отац Ратомир и браћа Софро и Милојко.

Он је бар кући вратио човјека. Самог себе. Каквог таквог, али живог. Када га је уочи Илиндана прве ратне године подигао вјетар, па га гурнуо у тај вртлог, повео је младића. Стаситог. Силовитог. Чим је послје четири године стала та погубна и опасна вртешка, усисала га је нова магија – обнова порушене земље, одбрана границе, страже, несанице, бомба, обмане... Опет је са собом водио најмлађег Илинчића.